

Соколёнок

6/2017

ноябрь-декабрь

Лачын

0+

ДАГЫСТАН РЕСПУБЛИКАЙН ҚЬОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ ҚЬЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

2018

ЦЕДЫН СЕН

Цедын сен хъоо!, цедын сен хъоо!.
Хошдахъен шос, экын йыхъбы!
Цедын сен хъоо!, цедын сен хъи,
Щаддахъен шос, дирин йыхъбы!

Акел`нана дих ихьена,
Гъирятнана ииш ихьена,
Умуд гъоолена нева ихьена
Цедни сенайл, дирин йихъбы!

Шокле нягъакын къдеджен,
Хаахъа гъарамын идечен,
Йиклейхъа къапын кидечен,
Цедни сенайл, батрайн йихъбы!

Хааъаб ед`на миз вухьена ,
Къисматнана сос ихьена,
Рыцкынана мигъман ихьена
Цедни сенайл , джигар йихъбы!

Дилегбы быкыр ихъенбы,
Хайрукан ишбы хъихъенбы,
Дердибы шохъад дехъенбы
Цедни сенайл , дарман йихъбы!

Цедын сен хъаа!, цедын сен хъаа!.
Хошдахъен шос, йизын йыхъбы!
Цедын сен хъаа!, цедын сен хъаа!,
Щаддахъен шос, джанан йыхъбы!

АІЗИЗИН БАЛАБЫ

Мактабеехъа аан гадебайи ичеер,
Югда хъайдхъе, аІзизин балабы,
Вухъес шу Ватанын къочеер,
Югда хъайдхъе, аІзизин балабы.

Азадни оІлкайн бул`булеер,
Иттифакыни багъын гулеер,
Душманни улехъян миleeer,
Югда хъайдхъе, аІзизин балабы.

Шу вобунбы джигарнанбы,
Хайирнани бегарнанбы.
Импиряалын дегарнанбы,
Югда хъайдхъе, аІзизин балабы.

Шоke вухъес гагъраманаr,
Гъагвас шу игитин гъунаr,
Хъайдхъийкъайшоле душманаr,
Югда хъайдхъе, аІзизин балабы.

Ноoца шахъа хъайдхъий
дехъа,
Улес дюn`ье мичтах хъыхъа.
Джаббарыкле ман ацлахъа,
Хъайдхъий югун, аІзизин
балабы!

Таңбрык гъаъана!

Албдыралгъман Улуцлахийн 65 сен быкырхъа.

Йыхъбышда доюкана шааир Үшмайров Альбдыралгъман Гъаимылдан дих (Улуцлахий) 1952-жылда сенни октябрни 1-чил Азербайджан Республикасыны Закатала районни Сувагыл`ни хивее едике ыхъа. Үшмайров айдашибийтыс къабсырни шааирни каламни сивейке хъебилле уфтанын китаб хъигъечу вод: «Суван телГ», «Сурак`авхуна үшмайров» ва «Киарын тюльпан». Улуцлахиее геелесын шеирбы чакынбышди проблембышыс, замаанайни айбаджайрийвал`ыс,

аїдаалат дехъайс одкунеейыд, манкъве шунаб, хурун балабы, ийкілгел гъивханавъу деш воб. «Лачын» журнале шыман шеирбы вахтале-вахталхъа шолхъа гъихъар гъаъа воб. Шааире гъаштеб къалам хылеенче къаъбачче деш воб. Хъудура шы – гыргынбыше шааирис маъкамна джанана сағъваала аирзу гъааъас, гъасре манкъве гыргын йыхъбы джуни тезе асарбышка сана шадеөзджын. Къалам гъамбаше экіба вухъеджынва эгъес.

Ед`на миз

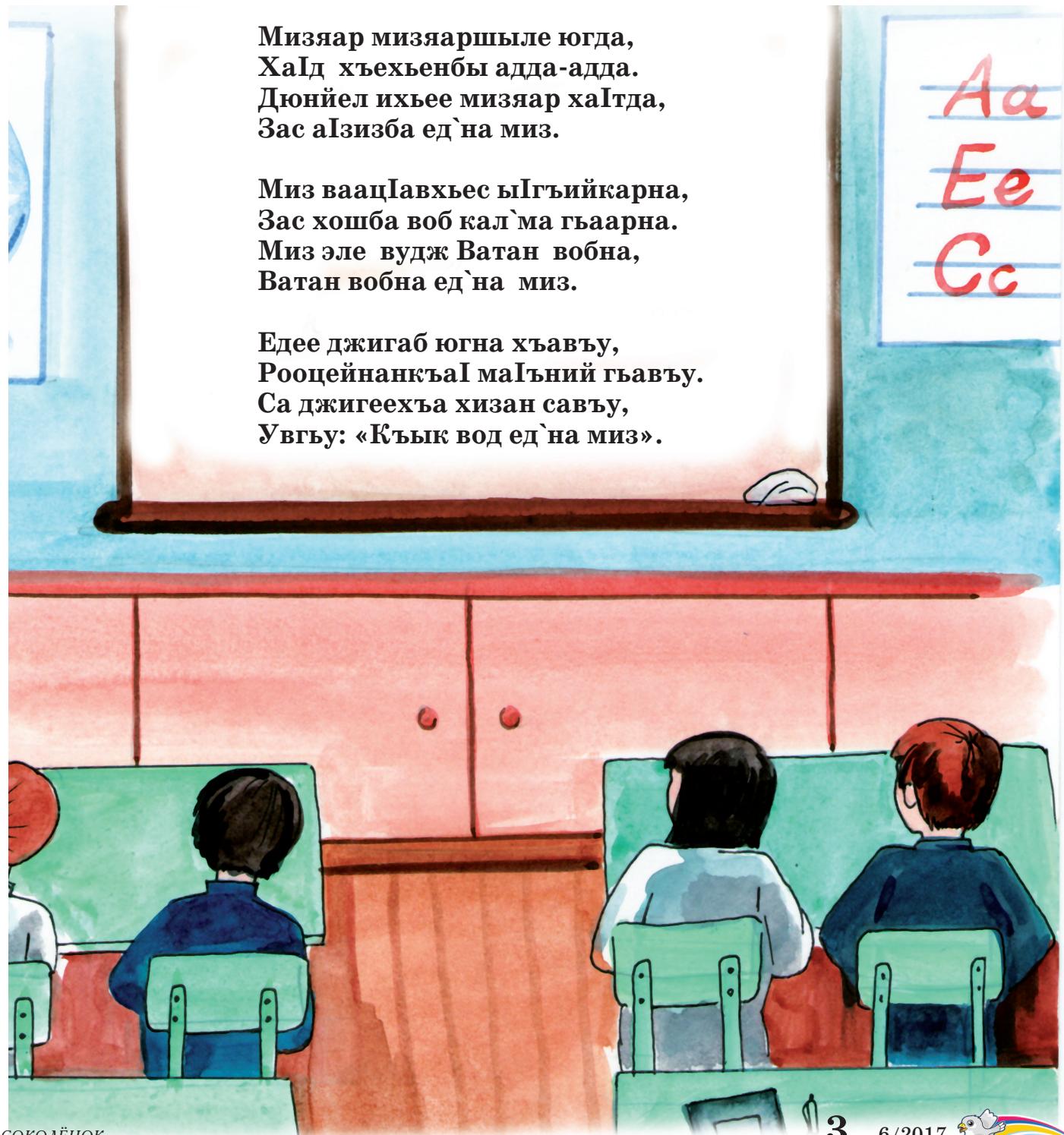
Айиб ихье, миз дяцлавхье.
Гырмаң түхъес вудж ваацлавхье.
Агар Ватан гееб вукканхье,
Хайб хъивхье вас ед`на миз.

Мизяр мизяршыле югда,
Хайд хъехъенбы адда-адда.
Дюнйел ихье мизяр хайтда,
Зас ализизба ед`на миз.

Миз ваацлавхье ыңгыйкарна,
Зас хошба воб кал`ма гъаарна.
Миз эле вудж Ватан вобна,
Ватан вобна ед`на миз.

Едее джигаб югна хъавъу,
Рооңайнанкъай маңний гъавъу.
Са джигеехъа хизан савъу,
Увгъу: «Къынк вод ед`на миз».

Aa
Ee
Cc

ШЫЗ

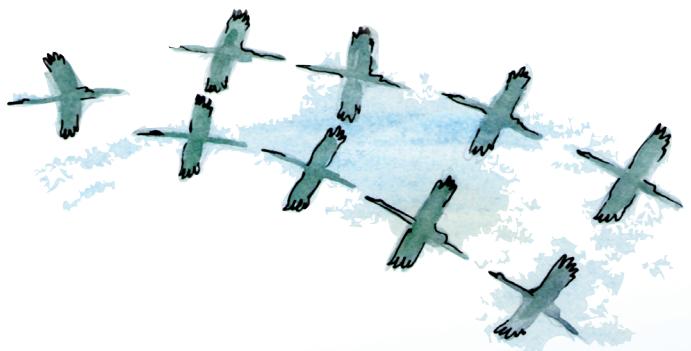
Йыз гёгъа лепа-лепана,
Къулени оІгийл` илийкIар.
Ярпагъбы деш, юв цIелена,
Йызыбы бытагъылхъа гийъар.

Миджагваала гъар вахтахъа,
Табийъат чис сикIы хъаъа.
Йызыбыше ёргъан абачче,
Гъар сура джагвара хъаъа.

Йыз гёгъа, гъаарын са джурайл`,
ХаIне цIыцIааъа рассамее.
Ушахаар илёозар дахал`,
Хылехъа аххъаххъа гааIмее.

НаIхуIбна гъу къуввана воб,
Иляккына гъаIйран гъаъа.
Вахъа гееб миджагваала воб,
Ушахаарыб гъаIйран гъааъа.

Дурнабы

Хаібышешъя аххъы акъва,
Геер ил`яккы дурнабышхъа,
Сесбышылхъа кЫра гъуву,
Анджах вуччуд деш къанмышхъа.

Дурнабы, дурнабы! Цувул` хъады,
Багъ, чолбыше гитту акъва.
Багъчебышын тЛетГ`бы кЛечу,
Гъарыб-гъарыб шунад гъекІва.

Ахыр дещди океанее,
ТІуфанеена далгъа хъинне,
Няхъана ааI йизын йыгъбы?
Эгье закІле шу, дурнабы.
ШокІле къаджес югда манбы.

Шохъа дешшуд не хав, маIкан,
Сергъадбышыл` оогъа айкІан.
Дюн`ие саъы хъыт`хъалеехъа,
Гъайын Чийе вушда Ватан.
Къийхъе оогъа вушун сесбы:
«Ца ыIхмийхаI дюн`ейис, инсан!»

Күрбак Омаханов

ЗУБЕЙДА

(Огийл`ын 5-тэсди нумре)

Мичлеер йылхычийна хунашще
йицкехъа адамийсхъа арыйнкъаI,
маа ханни дихна дост къаджы
хъаIеекъаIн.

— Гьоора гъихве гъайненче. Ханы-
сахъа гъу гирхвее, ва гъу дюгул-
гъаъына гирхвее, манкъвее су-
ъал-силист гъидяъы гиваханасда, —
эйгъен хунашщее.

— Гъасре доствалла гъавъу-
ва гикIеджын, хъаIркыIнва
гимекIаджын, — эйгье джегъилее.

— Гъасре лап гъу эйгъехуIд
ихъеджын. Зас са кар къанмиш
дехье. Няъас гъу ханна айгъыр
хинжалыка парчеламишавъу?

Достее хабар хъобкуба гъаъа
гиргъыл` mee, гъина къуры хъыхъа
осалхъа сийкIал, къайе хъинне
итIумехъе гиргъыл`.

Джегъилее гъарай гъаъа:

— ХъотIле гъайняхъа ханна дих.
Манкъуни достее вудж масса гъуву
деш. Гъини сесбышылхъа Зубейда,
джегъил` ханна дих къадахъван.

Ханни духайкIле ацIахъа,
досте вудж айгъырни оIлумыкे
къатдихъанааты ыхъай. ЙикI` бош-
ще хъехъе, анджах Зубейдайс уба
гъаъас ыIххъаIн джига кIел`хъады
ийкI`еекъа кир сады.

Манке достее джукIле хаIмыс
авхуйни хааъаб къавуххъийни
аккайнайи диварна гаф гъаъа.

Манкъвее хавни гозни гъаIкIеена
хабар гъаъанкъаI, йыIкъеекъа mee
къайейлхъа саркIыл`. АIждагъайни
гъаIкIеена хабар гъавъу mee, къо-
менче гиргъыл` кIанеххъа mee
хъиргъыл`на.

Къаджийнчиle, къайхъийнчиle
ханна дихий Зубейда маIгъаIдда-
лохъе. Анджах достыс дарман,
кумаг гъаъас даIхаI.

АIрайле хиледже вахт авайкIан.
Зубейдайс гаде ээхъе, амма адамий-
кейи хунащеке джона дост
кIелиханааас даIхаI.

Са йыгъыл` ЗубейдайкIле някI
къедже: йиджор, джена адамий
вор, джона дихор — сувал`ни хааъаб
хаIмыс авху. Сура хаIмде хъурк`
ыIгъийкар гидгъыл. Яныл`ни
гозее аккайи дивар сана-санчиква
ийшонаа гидгъыл. Аккан
диварыкIле вод эйгье:

— Къийна шы текба деъэшне вобунбы авху?

— Деъэш. Шахъаб мигъманар — джегъил` ханна дих, джуна хъунаше, джона дих вобунбы.

— Бес няъас джока джона дост деш?

— Манкъвее гъайняа йишди аIреeъаб вухъайнин гафни гъаIeeена хабар гъавъу. Манчыхъа гора мана къуру хъыхъа осалхъа, итIум хъыхъа къайейлхъа саркIыл`.

— Мана уIчуIр хъаъас ихъес дишде?

— Ихъесда. Анджах мана уIчуIр хъаъасди мее, едеджена дих чIикайка гикIас ыккан. Гойне манкъуна эб хъабгъу мее дост уIчуIр хъихъесда

Аккан кIораалеенче нафас аляатIу эйгье:

— ЗакIле ацIа деш, дихмы, дешхъе достмы гыранра.

НякIеенче хъулёркул` Зубейда хъаIркыIн сыгъееца. МанкъIс ыккийкан, нимеега дагъамда ыхъеийид, доствал`на къиймат гъивааджес. НикIык` къайхъийн кар манкъвее гъаъа. ГикIуйни дихна эб адамийни къайейлхъа саркIыл`ни достыс хъабгъы мее, дост нафасылхъа хъары уIчуIр хъехъе.

— Вагъ, зы нимеега хаIрра къайсынра, — эйгье манкъвее.

Достар, сана-санкъукIле къавджу, гееб шадоохъе, анджах ацIахъа мее наIхуIр уIчуIр хъаъы ыхъай, манбышди йикIеенче Зубейдайна, ушахна дерд` абкIын деш.

Досте ушах къизилени муджреехъа кIерчу, джегъил` голени янык`ни къайейк` авхъа дюгул`яъа. Мана девруш хъинне быкырни оIлкайл` ийкыр достыни дердес дарман тIабалааъа. Вуччуд гъаъас даIхыI, хъары хъылибишешхъа ушахнана муджры савъу окурокурна гешще гиргъыл`. Нагъын

дамджеби тIянкI-тIянкIна ушахни акъвалхъа къаъадкIу мее, ушах джулхъа хъады, аIхъаIна гъааъа гиргъыл`.

Ханни духайна, джуни хъунашщайна — Зубейдайна шадвалла къавдженахъий, шу маIъаIддалувхъесынбыний. Мани йыгъыл` Лекни хивее хаIбна мажлис вухъа. Хайбышди дахабышыл` суфрабы хъаъы. Суфраныл` кIонан чуру, кIонаршыни някнеке гъаъийн ниссед водий. Къаварчеера Мишлешеенче хъобтIул. Мани даватбышее аIнтийкIа мыкIаар гыл`мецIбыше гъаъы. Са сыкIынна иш авху къынана сарвагалий эфирзанбышиле гIал`кIена хъаъакIанас. Зынар мани мажлисее ыхъана. ХаIмыс зы йиссейни мигъманаршыIнкъаI аху. ХаIмде, пештини яныл` гивъур, манкъвее зас гъалед марахукан мекхвар гъаъы.

Дереехъа гёгъий гёгъа

Дереехъа гёгъий гёгъа,
Айхайр тайтгъы, ярпагъбы.
Чуивай хъыхъа човарше,
Гекка коксийлхъа чайрбы.

Йайхъбышыле къадайхъван,
Хурун-хурун дамабы.
Гёгъийбыше къета вод,
Чийел садыйн гомабы.

Сайыд къайгъайдхъыайхъы,
Хайбышын багъры хъодху.
Сувал` окайбы гёханбы,
Гуджнаба хаахъа гьеебхы.

Нооца вергъени нуреэ,
Айхайрайн шен сувабы,
Булутбышди хылеъад,
Гекка илөззур нагъбы.

Иидж къалебчы адкыннийн,
Сувалхъа сакын хъянбы.
Йишиин ичеер, гадебы,
Шу деш гешще сувабы.

Түрүлдайн джаваб

— Гурулдай, йыгъни джанее,
ЗакІле уІсянуд къедже.
Къеджен, къайебы кІету,
НаIхуIдий йиджбы гъедже.

Нишилена нараазыба?
Ул` гябхы ааIвуб гибхы.
ВакІле ацІанне няхъа,
Гъарай гъааъа алибхы?

— ДёлкГина абкІынеейыб,
Йизда ул` воб ачыхба.
АцІан, няхъа абкІыний,
Нишилес уІвхийхаI зарба.

Ул` гябхы деш гибхы ааI,
Джанеевъад водун ишигъ.
Зы вод вушди хивааршыс,
ХаIмде гъеле ярашыгъ.

ЗакІле гъини майдане,
Йизла гудж, къувват къоодже.
Джаналхъа йыгъ итдяе,
Ишыхнан йыгъ къидедже.

Джанаварна хабар

(Къазах халқына хабар)

Вахтбышди са вахтал` вуххана са хебна айқыел` дешда джанавар. Са йыгыл` мана лап мыс хъивхъа мее чалагеехъа хъигъоочена охъанасын кар табал гъаъасва. Йаіххәл гъинчисхъа хъызаахана са цеъэ. Джанаварын эйгъен: «Гъаа, зы лап масобна хъивхъа, гъашде зы гъу оохъанасд а». Цеъэйн эйгъен: «Захъад эйгъен дешин, йизда къисмат маіхуібна воб, охъанаскее охъуне, амма хaa захъаб чепич вобна, зы къаіс воб хъивхъа, йизын чуру иттуда ихъес деш, дора зы вас чепич аблес». Джанавар эйгъен: «Гъуворда, амма экіба ооітиреъе мана чепич, зы мыссыба вобна». Цеъэ хъабы чобаныс хабар гъаъана джанаварна, чобанеे хаіддын са дал аляаты гъаркын югба мана джанавар гёту хъарайлена. Мичлееб явашба джанавар хъигъоочена меб охъанасын кар табал гъаъасва. Мани йыгыл` джанаварысхъа хъызаахана са вайкыл. Джанаварын эйгъен: «Гъашде зы гъу оохъанасды, захъаб мыссынчин гъайл авху дешда». Вайкыайн эйгъен: «Йизда къисмат маіхуібна воб, чара дешда охъанас вукканхъе охъуне, амма охъанассе оігее иджаза гъеле зы са мыкі гъаъас вас». Джанавар манчысыб разёохъена. Вайкыайн мыкі гъааъа-гъааъа, явашиб джанаварыке айлаина хъоохъена, гойнеб дюгулихъа авайкыана чини бинейлхъа. Хъебитесын йыгъ вод, джанавар мыссыба ивийкаран. Деге лап джаб гъайлале айлгъаа вхъа, сайиб гъинчина ул` хъавайлена са балканылхъа. Джанавар балканыс дёлес

хъивхъа эйгъен: «Гъашде зы гъу оохъанасды, зы мссывалин хъокіа вобна». Балканын джанаваркіле эйгъен: «Ай джанавар чоджий, охъанас гъавас хъоо хъее охъуне, амма цетда йықыалин къел`бы ойхъан гивгъыле, каллейлхъа гъу гъивхъарас деш». Манчысыб джанавар разёохъена. Джанавар кіанехъа хъивхъа мее, балканын йықыл`ни къелни кіорчыкви са мык` ылхъыл мее, джанавар гъайлале авайкыана. Балканыб экіба чини йылхъийлхъа аливку хивылхъа авайкыана. Гъашмаіхуіб джанавар гыргыни мал-къарайн алдамыш гъавъу, хъебылле йыгъына мыссыба ахвана.

Урусни мизайле йыхъ сумылхъа саакіал гъавъуна Ш.Бабаева.

Ватан

Гайни дюн`йелхъа гъар арына инсан,
Ешемиш ээхье вор, джус няарий ыккан.
Няхъа аркыннеейыр, күелихан маъа,
Дагъыстан воб йишида джанана Ватан.

Мыса джад фыкыреенче аклан гымамаъа,
Шы вуху, хайб хъавъийн Дагъыстан йишинын.
Ед`на Ватан хыиннеен югун кар дехье,
Мебни Ватаниле шас хайыр дешын.

Нимее уфтанбайи йишида Дюл`ти дагъ,
Вугарыка гъоозар Самур дерайлхъа.
Гъар сурале хъады мык хыиннеен араг,
Гъеківа-гъеква күяйлан Самур дамалхъа.

СУВАБЫШЕЕ КЫЛДИМНА ВАЗ

НаIxуIdна таIъриф иттеғьес,
Гъихъардяъас гъарнанкъаI сес.
Яманба къабылъ воохъе зас,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Гъиччуд джад хъимиийгIан заке,
Гъар суралхъа шу джаб иляаке.
Кулякна, быранна аваз,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Бухарайлe алла кума,
ИлхъечIе, хав аъы къуIмаI.
Хаа гювъуре алятIу саз,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Иизын гяццIы суva, чIие,
ХъаъаакIне, ивийкре чиле:
ВaaIxai лап югба гивгIанаs,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Тыналъ илёзур мал-къара,
Гъар зерас окIана шала.
ЙaIххъыIл люцернайин Камаз,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Кефака вод лап кыIдимин йикI,
Иизый мык avaакIу чик.
Топпар гъаъы, агье, гъамбаз,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Гъар йигъыле шадхъе гъини,
Эй, йизда чодж, йизда хыни!
Саваалес, са маджлис гъаъас,
Сувабышеe кыIдимна ваз.

Гедж ихъес деш гъиня юххъан,
Мал-къара ийкарас уххъан.
Верыгъ вухъес, ихъес аяз,
Гъалекийс кыIдимна ваз.

Клаарна сува

Югун таIърыIф ийгъес аваакIу воб гъу,
Илёозре мыIгъкамба, ай Клаарна сува!
Хайырыка аIлгъаaI вод гъарын йыгъ йыгъын,
Йизди халкыни мее, ай Клаарна сува!

КьыIдимна ямаджбы йизын вод гяцЫы,
Къом гъамбаше клаарда, кулякын гъецIа.
Нени вахталеме, шавукIлена ацIа,
Хайдын таарых вахъа, ай Клаарна сува.

Юххан хъады, ачмышехье тIетГ`-тIеле,
ИшкIеершин сана-санчыс сес хъеле.
Этякыл` маралар, къомаъад сёлен
Гъамбаз тIабал гъаъа, ай Клаарна сува.

Болда, гушатта вод вал` угъоъад гъыл`,
Ийкар гъавасыка инсанын къел-хыл`.
Тохааъа воб вассе гъам вухъун, гъам ул`,
Хъурайка, хъыйика, ай Клаарна сува.

Цувыл` хъады, бадалехъен йыгъын ранг,
КIейдхъу угъахъа думан, чий, чисанг,
Савъу воб хъыйина, хъачена хирсаг,
Ай йишда къизлена, ай Клаарна сува!

ХИЯР ИЯР

(ОІгийл`ын 5-тэсди нумре)

Умудбышкайи шақбышка хиледже вахт оІтмишувхья авайкІанна. Иярыд, гъелбет ки, хъыІхъийле хайлдний хъехье. Йыгъбышди са йыгъыл`, ахыр ки, тагъыкІле ценнағыба Миярни вергъелхъа савкІуйни муглел оо кІиваІна зыргына золах къоодже. Манатагънигъечхошеехъахъабайле деш. ИярыкІлеме манчыни гъаІкГее вуччуд джад ацІахъа деш. Един йикГ` гъалад дердеехъа кГейдхъу. ГъаІттаа къоншубышкІле къимеджеджынва, мацІа меҳъеджын-ва едее мана золах ярпагъыка сана басдурааъана. Едее ман кар нишиис

гъаъий дяцIани Иярынме гъакке оогъанче ярпагъ дагъебчы, иидж вергъелхъа кЛяххъасний ыккан. Анджах ед` нимее чалышмыший-хьеейыр, манкъуссе дегье хылий-да гъин сирр гъиваджес аІхыI деш: сайыб гуджукана мыц авъу мее (мани вахтас золах гъалаб аІкъний хъувхъа), къоншува-леени тагъыкІле мана золах къооджена. КъоншийкІле къаджийни карани гъаІкГеена хабар (аІсасыр къоншу мебымбышкса сана суватыл` дешданкъаI, ахы тагъбы, чейлягъеедынкъайебы хъинне сана-санчыл` илдийкы эххе деш) мыц хъинне гыргыни диригеехъа еймишувхъана.

Щетда, Ияр няъаснаха хъудёхава, шавусджадкъанмышхъа деш, анджах чини муглекъыІбыІна золах къавджес мее шавуни джад фыкыреехъа хъады деш ки, гъинаІдхуІн миджагын ва улехъа къуІмаІн хияр лекеөъад ахвава. Анджах ыхъайнни карани гъаІкГее наІхуІдний сес гъаъас? Гыни хабарын гыргын диригеебынбы чичис уІвхуI.

— Ха-ха-ха! Маныд шосун гыргын-чыле югун хияр, анджах саджар чис делес хъыхъа деш!

— Илякке, гъу, кIёчIунийн Гаччул`, гуІх гъааъане гидгъыл? Йыгъни хъучIодкурни тагъыл` мысаджад маІдхуІн хияр алеелес деш. АцІахъе ман вакІле!

— Ияр гъаІкГедад уфтандавуд ва улехъа къуІмаІдавуд...

— Къеджен, дегье ман чини миджагвал`ыка гыцIайIар дешуд!

— Ман къийнад гыргынчыле югун хияр хинне аху вод!..

— ...Сасса джигылеершихъа иляакийнкъаI, ман джоле геед улехъа къуIмаIдавуд.

— Гыуджоона гъу эйгье? Агар ман гъу эйгъен хинне ыхъайнхий, инсанаарше ман нооца джад хъохсынний, къаIс хъихъес mee тагъыл` oo дешдий гъассарас. Ха-ха-ха!..

— Инсанааршыни аIреeъабыб, шак дена, гъуна хиннеен ахмахар вухъесынбы, ай AИбайIджайIр!..

— ... югун, писин къидеженбы кIилба деш воб.

— АхмахааршыкIле писин къаджес даIхеейыйд, манбышыкIле югунхъеийыйд къеджен.

— Белке ман хъудёхана са сабабме воб, шакIле мана ваацIа деш, инсанааршыкIле мана гееб югба ваацIа вухъес.

— Гыуджоо сабаб воохъейи? Гъунад джурабне увгъу?

— Белке ман ыкIаранме?...

— Ман наIдхуIн ыкIарна?! Гъеч ыкIаран карман мее авадда айIане?

— СикIыл`ба шу явашиба вухъе, дешхъее ИярыкIлейи едикIле къайхъес...

— Гыуджон ээхъе, гъасре къайхъеджын. ОIгунмишийхъа, лекеeъад дженидихыле миджагынхиярдешва быIт`хааIхъаI аляатIуйни едика гаф джаб гъааъас вуккан деш. Манбы шавуле джаб инджмишеебхъес вуккан деш, манбыше джони ахтывалеенче абкIынийс сикIы джазаа аляbtы воб.

— Гъу няъа маIхуIд эйгье?. ШакIле югда ацIан ки, манкъвее иидж мыса джар оохъа айхъы деш. Агар йыгъни тагъыл` oo гынаIдхун хияр ыхъайнхий, гъу шавуссе джар айхъас еехаIс дешдий, ай Гаччул`. МанкъухъамаIрхуIна дихихъеийыр, мана лекни са къырагъыл` айхуна, манкъуни джиге гъу йихъанаахъий,

йыгъни тагъыше гыргын дириг аххъасынний.

— Бах гъаIшде гъухъодкуда увгъу!..

— Гыни едиҳъа, къооджена, кIилба дерд деш вухъес...

— Нени едисна деккан ки, джена гыбхырна мейва чини вахтал` хъоохеджын.

— Хараб девхъайлे, хъыIдивчийле гъихъа...

— Анджах нен кари чини вахтале оIтмишехъе, ман кар шавус джад лезим дехье ахван...

— Агар медын хияраар хъудёду ахвеейыйд, ман аху, тагъыл` хъыIчес деш. Гыняяъаб мебна са сабаб дигулюхъа вухъес...

— Дегье мебна гыуджоо сабаб маа воохъейи?

— Телесемиш моохъе. Шу вушди хиярни маIгыIка сана инсанааршынишбыкъанмышхъесуб чалышмышохъе. ШокIле джад къаджесын, гыргын ашкархъесын...

Къоншуваалеедын тагъыйи хияраар нимее яваща юшан гъаъас чалышмышхъеийыйд, манбышиди ихтилетин къийгъалан джураббы Иярни ва едни кIыреехъа гъийхъарний вод. Ва манбышын гъар джураб, сив дешда сим хинне, манбышиди йикГеехъаний кIехаI. Манбы, са деккяаршын джураб йикГел аххъы, джони хатирек` хъоотIуйс сес дена ooIбаIхаIнбы: «Гъар хуваани гигъивхъуйлхъа къайебы авгъее, сувал` oo къайе джаб аахвас деш».

Анджах ыIмыIр чини къайдайка сана ааIнаний, инсанаар джони йыгъисийди ишыка сана мачхулбаний ки, са эхъал` ИярыкIле югба ваацIан йичуйи чодж джони деккика сана диригеехъа абале. Ияр ичийле дигулхъес чалышмышхъе. Манчыс ыккан дешдий ки, къуIваIнан тIубаарнани ичийкIле чини муглекин къыIбыIн золахбы къаджеджын. Мияр хъаIкъаIнаний ки, гыргынкъвее

манчыле аІхъаІна гъаъава. Агар мани ичеейыд чиле аІхъаІна гъаъийнхъий, манке манчын дюн`йелхъя хъидядий джад хъадийле югданий ихъес.

Сайыд МиярыкІле мед шен июттун ичийн сес къийхье:

— Дядяй, шы вас гъакке хабар гъаъан хияр гъааня. Йишиң миджаагай!

Ичийни сесен Ияр гъайран гъаъа, манче чил оона ярпагъ наІхуІб аІраІламышувхъайгъисстъа:мана деккикІлейи чоджукуІле гъаагвасди mee, ичеений аІраІламышааъа. Чик хъетІуйни ичийни тіубааршына къуІмааІла гъисс гъавъу, манчын йикГ титрамышехъе. ХъаІйкъаІн-

хъаІйкъаІн ичийни
акъва йхъа
иляккы,

ИярыкІле ичийни кІушел гъамбашийн июттун аІхъаІна, разийваалайи миннатдарииваала къавджу. Иярни улеехъа ишыгъ хъады. Ичее чис тимар гъаъа гиргъыл mee, манчыссе джигайле джад сугъоцас даІхыІ, улепбы гядаха. «ГъаІшдехъеед манкъвее зы джека сана аляатІасын!..» Лекеени гыргыни хирааршедманикаралхъа шак гъаъа дешдий. ГъаІшдийлхъа mee ман масхара гъаъан хияраарме, кал`лебы ярпагъбышык` авуд дигул` гъаъы, нафасбы аххъы ахванбы. Ед`-тагънайи чоджааршына шадваала оІлчийлхъа хъооІ дешдий. Ахыр ки, Иярна бахт хъобкунаний.

Мани вахтал` лекни къырагъыл` инсанааршына чини гъаІкІеена гаф гъалаб явашувхъа дешдий.

— Дядяй, — гадеे эйгъен, — хияр къаІс хъехъе, гъаІттаа къыІбывуд хъыхъа.

— МанкъаІс хъыхъава дешкъыІбыІ хъыхъа, ай дихав, гъидхырва! — деккее инамыка джаваб хъеле.

— Шы бес няъа ман хъудёха? — мед гадеे хъийгІанан.

— ГъинаІдхуІн хияр, — деккее эйгъен, — охъанасыдхъийкканан...

Мани джуваббышке диригеедын гыргын хиярбы матхъа ахва.

Деккее мед эйгъен:

— Гъайняхъа иляаке, — мана гыргыни хиярааршыни тагъбышхъа иляккана, — садджу са тагъыл` гъинаІдхуІн хияр аляды вод. Шы ман, югда гъихъарас mee, тагъыл гъиваджесын.

— Бес шы ман мысана хъохас? — хиярни гъамамварни вукІлел oo джен джагваран хыл` къадагъва, ичее хъидгІын гъаъан.

— Мысайи Ед`-тагъ хъеххъу, гыІЧыІдгъыІн, манке шы ман хъохасын.

— Мани вахталхъа мее ман харбхъес чишде? — аІгътиятыка сана гъалад Иярыл` хыл` къадагъва, ичее хъидгын гъаъан.

— Деш ман харабхъес, аксина, ман югда гъихъарасын. Шы ман тохумес гъиваджес. Тохумес гъамба-ше энке югун емишбы гъиваджен-быхъе. Чуїнки югни тохумбышке югунуд маІгъсул ээхъе. Манчыни йикГяаршыке шы хъооіни сен югун хияраар аляатІас. Чик акаран хияраар.

Инсанар диригеенче гъамкений абкын, Ед`-тагъын Ияр хылибиышеехъа саъы. Едни шадвал`ыхъайи хошбахтийвал`ыхъа сергъад деший! Садджу Иярыс не инсанааршын джуваббы, не един чикан хошун рафттар, не манкъун шадвал`ыке шоІъле гъоолен акъва къанмышхъа деш. Ман, хошбахтийваал`ыхъа, шадни чоджааршыхъа, чихъа иляакы аІхъаІна гъаъани къоншубышхъайи гогъарбышхъа иляккы, матхъа ахва.

— Ияр, гъина хайбна хошбахтийваала воб!

— ГъинаІбхуІни бахтын гъар хъарийнкъулхъа деш аІхъаІна гъаъа!

— Бес йишиди хъучІодкурни Гаччул`ын диххъатний гъаъа ки, ман шавус джад лезимын деш...

— Шени Айбайджайрыныд манваний эйгье, гъаІшде няъа бес чихъа сес деш?

— Къеджен ки, гъаІшде манбышыс нашда вод...

— ...Агар манбышыс гъаІшде нашдахъье, манке къеджен ки, манбышхъа сикЫыл`бахъееб видждан вобуб.

— Гъала мадхуІн кар ыхъайн джад деш — йишиди лекеенче тохумес хияр хъохеджын. Манчыс гъала-мала кар деш лайыкъда ээхъе. Чанаада деш Ед`-тагъын ман оІгунмыш гъаъы!..

Мани вахтал`, манбы гъини хошни хабарни гъаІкГее юшан гъааъанкъаІ эйгьеий ки, тІетГбынан палтар

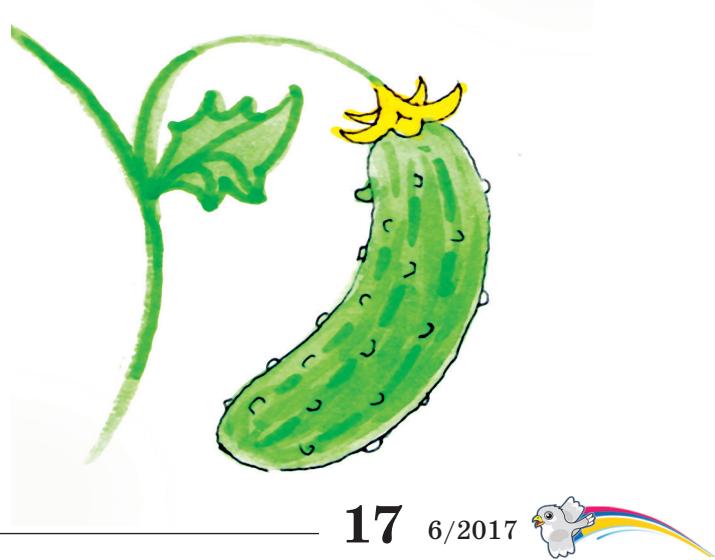
алиъийни ичийни хаани чардахык` авуд маІччайреер хъебилле някI къаджес гъаІсилемхъенбы, эйгьеий ки, чылхычапараар, чин хаймдийн ов угъурыка ыккы, таамехъенбы, эйгьеий ки, бебечул`ни мичIееб гъоокIани сесен рооцее никIеев адкIинийн ушах никIеенче оза хъаъа, эйгьеий ки, йыгънийыгъыл` кIарын улепбынани кIинни ичее джени чоджука сана диригыс хъян гъуву, эйгьеий ки, ийессибышыс кIилба аІкъуІбаI гъудёвийни къаІрчIыІни данайн, чолеенче ед` хъабы мее, гыргына няк гёбхъу, таамавъуна, эйгьеий ки,..

Эйгьеий ки, мани вахтал` едни кIане, хайбни, кIатыл`ни ярпагъык авуб дигулхъайн, саакитхъайн Ияр июттуни никIе ыхъа. Эйгьеий ки, манчикIле чина гыргына ыIмыІр мани никIе къавджу. Эйгьеий ки, къийнад ман, гыргын гъин кар никIе къаджийн хъинне, ешеми-шехъе.

Гъин гыргын кар къаджына ва къайхъына язычийыр, эйгьевуд ки, мани диригее воохъени гыргынбышда аІзизна кунак ыхъа.

Эйгьеий ки, Гъамзаев Валегъе, гъина хабар табасаранни мизейле ыйхъ-сумылхъа саакIал гъавъу.

Табасаранни мизейле ыйхъ-сумылхъа саакIал гъавъуна — Валегъ Гъамзаев.

Адийна аІмаІле

(ОІгийл`ын 5-ъэсди нумреे)

Мыңын хааІнче къагъайшу
Булутбы хъыккы,
Са гъавуле быкырда
ХааІн акъва аххъы.
Сувабышди йыІкъяІле
Хъидхъу йылдырым,
Чини ишгъее, цІайеевъад
КъекІу сылдырым.

Думайбышле къадаахъван
АбкЫинна гибхыы,
Обзур, нафас къацІадкІун,
КІосса алибхыы.
Улен оІги кІаар хъыхъа,
Меб хъабы чилхъа,
Там авху йаІххъаІ авхъас
Машынек` авхъа.

Ахыр гибхыыр хивеехъа,
Вушу джар деш къар.
Адий гийъыр къулеснее,
Турсбы гъоодахар.
Делес хъувхъа аккасхъа
Гибгъылна кІета,
Гъарай гъааъа гибгъылна
Илхеле къутІа:

«Акка аахъе, ай адий,
Хъабы аІмаІле.
Обзурна зы йаІхъ хъабы,
Кок, хъытІа гъевле.
Ачмышеевъ зас акка,
Мургее имеекІан,
Вафаанани аІмаІлейс
Гъу къайджес йиккан.

Гёгъий гёгъа, йылдырым –
ХаІв къаІгъяІдаІххъаІ,
Залхъа нен йыгъ, ацІанне,
Ады вод йаІххъаІ?
РаІгъыІм гъеөъэ, гёгъийн хъян
Гёдацце заке,
ЭкІра йихъе, ай адий,
Зас акка аахъе».

Хылеъаб базирика
Адий къадеехъван.
Шадвал`ын воб шечІ гъааъа,
Джен сес гъавайтан.
Къелил йиссейн кІалышеер,
Вод кал`лейл кІатІар.
МыкІейбышди туччыка
ЙицІайсхъа гъеегъар.

«Йизда аІзизна гъамбаз,
Няана гъу авгу?
Гъуджон гъина йыгъна гъаІл,
Шаваана гёту?
АцІанне, гъу ийессийн
ЙикГ` гъакъвар гъаъы.
Нагъыйи някІ адкыний
Улеехъа кІяъы.

Дердел оохъа дерд вухъес
Хъибгъырее гъамаа.
Баляя дерягъ меена воб,
Нагъбы вод – дама».
Адий хъары аккайсхъа
Чин сатІул къаххъан.
Джени оІгее илёозар
КІёочуна гъаІиван.

Къавджу джена аІмаІле
Адийн йикІ хъодху.
ЭкІба язых аІмаІле
Дамеехъа абхы.
Гёку авхъа балбийбы
Чис душаг гъавъу.
Оохъа адчу паланыд
Чил оо къалявъу.

Адий ийчІу кІухнеехъа
Гивхъу симамвар.
Маа вукІарни аІмаІлейс
КлашкІалеер хъойхъар.
Падвалеенче хъыгъадчу
Кар – водун, дешын.
Июттий хурайн мырабба
Аляъасва шын.

Уруслни мизейле йыхъ-сумылхъа саакІал гъавъуна – Валегъ Гъамзаев.

Дад-дузыка чис гъааъа
Кааша – одхъанан.
Гиххы чисва сумкІеехъа
Гыней къуІваІнан.
Гыидхырийн къыІбыІн кокбы,
Тортын са тика,
Хурмабыйи хъий, хъура
АляатІу чика.

Васвасайка лигайле
Шын гекка-гекка,
АляатІу кар одхъанан
Аахъа чин акка.
Маа къалибхъы вукІарна
Гекка улен нагъ.
Гивадхын чин къырыбы
КлаібхъыІий уджагъ.

«Кумагчий»

Зас ыккийкин хав саъас,
Ман кар танышда вод зас.
Едир дешда зас делес,
Шаваа мыІслаІгъайл гьевлес.
Биссийкед кумаг дешын,
Кар одхъан саджду йишины.
Хынека гяцЫгъы пІол,
Хырысека хъабхъына гол`.
Хъянме йыІкъайлхъа сийкіал,
Ед` хъарее, воб къалмакъал.
Хыл` алябтЫы хылехъа,
Хъян саъа гиргъыл чика.
Хъабы къоншийна гъарай:
— Хынен даха гъаъы зайд!
Иизда биссийиб хъаібкыын,
Са кунджее гивъур абкыын.
Гъуджоона бес зы гъаъас?
Даіхал джигеэ гюаърас.
Хынеле гъамхъес ыккан!
Чини вахтал ед` гъирхъыл`,
Ишеехъа адчы къел`-хыл`.
Хыл`ыка сана хъян саъы,
Саъы ведреехъа кІяты.
— Гъу кумагчий дейхъайнхъий зас,
Дешдий пІол гъицЛайГарас. —
СайкЫы едее увгъу ман, —
Гъайлшде дегье пІол къекІван!

Инглисни мизейн клуб

Шенкийна Заман

(The Past Indefinite Tense Form)

Инглисни мизел Шенкийни заманыхъа ёкъубле форма воб:

1. The Past Indefinite Tense Form.
(Шенкийна, гъаракатна вахт дяацIана заман)
2. The Past Progressive Tense Form.
(Шенкийна гъаракат давам гъаъана заман)
3. The Past Perfect Tense Form.
(Шенкийна, гъаракат таамыхъана заман)
4. The Past Perfect Continuous Tense Form.
(Шенкийна, гъаракат давам ыхъа, таамыхъана заман)

The Past Indefinite Tense Form – Шенкийна, гъаракатна вахт дяацIана заман къурмушааъани вахтал` феълбы къоIни джигеехъа джурахъе: къайданан феълбы (regular verbs), къайда дешын феълбы (irregular verbs). Къайданни феълбышка сана Шенкийна заман къурмуша аъан къаI феълни бадал дёохъени формайке «to» къеъехъан ва феълни ахыреехъа –ed шекилчи оокIан. –ed шекилчи хъебни джурайл хъаIбаIхъаI:

Сес дешди са а м и т - б ы ш х ъ а б хъигъна – [t];
С е с н а н и са а м и т - б ы ш х ъ а б хъигъна – [d];
Т ва d са а м и т б ы ш х ъ а б хъигъна – [id].
To work [wə:k] (ишлемишхъай) – worked [wə:kt] (ишлемишхъана).
To play [pleɪ] (гъивагий) – played [pleɪd] (гъивагына).
To want (ыккийкыний) – [wənt] – wanted [wəntɪd] (ыккийкынийн).
To wound [wu:nd] (яраламышыъий) – wounded [wu:ndɪd] (яраламышыъына).
Къайда дешди феълбышка сана Шенкийна заман къурмушааъасди mee, манчына форма йикГел дешхъее, джадвалыке истифаада гъаъас ыккан. Маа къайда дешди феълбышда Шенкийни заманна форма гъоолена.
To come [klm] (хъарий) – same [keɪm] (хъарына).
To write [rait] (одкIуний) – wrote [rout] (одкIунийн).

Л

ЛыІкыІс истагъ хъайлесва,
Машынеехъа кІяъы бензин.
Чина истагъ **лыІкъ** вухъа,
Лезимхъа деш **лимузин.**

Бул`бул` гивъурна тІетГ`ел,
ШечІ увгъу чини мизей**л:**
«**Къел-хыл`** сагъда , **кал`ле** аІкГ`ел,
Хошбахт вухъай деш **капІкІел»**

М

Май хъабийнкъаI **маралын,**
Миджаг хъаъы чин ейл`ях.
Майданаъаб ыІгъвийкыр,
Гачбышыл` аххъы байдах.

Н

Напс аххъас даІхыI **Небее,**
Хъобху гьидийбхырна **нар.**
Ул` гявицүйни **нагъышка,**
Одхъун вуджее гъин **нубгар.**

О

Молюд къелнан **осминог,**
Озур гиъур **окІал` оо.**
Кьойлле къел инсаныхъа,—
Увгъу,— **оозар** чишде **джо?**

ОІ

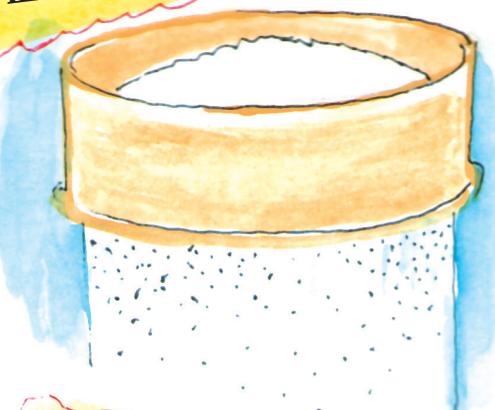
Балугъун аххъы **боІкъаІр,**
ГечІу са-садна **кІёдгъуI.**
Чис **оІртаІх** мехъеджынва,
ОІрдагын балугъ **гъоІдгъуI.**

Татмаджесбы

Кыреехъа хъады mee сес,
Там аахва баlчалр хъеебхъес.
Няхъай мана гуlвхуl,
Джига гьеле шы шиллейс.

Оогъа гётъа , деш иидж йыз,
Гётъа воднанкъаl аяз.
Хьян хъетlее, эрмиш дехье,
Резин хъинне цыцдахъе.

Са гъамбаз ворна захъа,
Къылчейнхъиннеен иикГ'джухъа.
Ишыгънанкъаl ахвана,
Мичлах хъихъее, гъехвана.

Гъихъарассе джад хъода,
Одхъананкъаl серында.
Мекlун къаджийнкъаl этlа,
Гъидхырийнчис хъидёотlа

Адамий деш, вод бигъар,
Чис вуккийкан гееб тимар.
Къалибхъий чина пеше,
Вуккан къуlмаlна хъоще.

Дарманын алабы ва ешишбү

Бадымджан

Бадымжанын энке югун сорт кЫл`ба тохумнан, гыцЛайГаран ва сикЛылда хылийн, клаарни рангал`ын сорт вод. Чике одхъанан кар гъаъасди оғее, манчын къабых хъешщен, тика-тиканы гядхы, оохъа къев кЛявшу мыкЛани хыине гъайсаран. Ман хыине къоБле, хъейибле саІъаІтна, йидж кЛяъийн хъян клаар хъихъес mee гъайсаран. Хъийгъа ман хъян гъачыты, мед тезен хъян аххъаххъан.

Хян клаарацла хъихъес mee ман процесс давам гъаъан. Манчыле хъийгъа бадымжангъаІр-гъаІвуджбы, алабы алилкыдаварничурыйка, нейыдкокни клаатейни чуруныка сана къавурмышаъан. Нейыд ман тезени хыннялее, алабы алилкы, сипаака сана къавурмышаъан. Гъаззирин хораг нарын шыра, нейыд уксус алилкы суфрайлхъа хъадайлен. МаІхуІд бадымджан къавурмышыъийнкъаІ, манче чин зарап гъелен хассят акІанаъан.

Гъидхыыр, оІтмишхайн бадымджаныке кар гъаъас ыккан деш. Манче джанас зиян гъеле.

Мыхак

Мыхак заІгъаІрамышхайни инсаныс хайырыка вод. Манче инсанын кеф ачмышаъан, адын органбы маІгъкамата ва маІгъыІсыд хайырыка вод. МыкЛада ыхъа вукЛул` вукЛаранкъаІ, инсан паралич ыхъайнкъаІ, мыкЛани материейин гъаъийни маІгъни ва нервыбышди ыкЛарбышее ман охъанас мыСлаІгъаІт къоджена. Джане халпа савданани (клаарна оІд) инсаныс ман хайырыка вод.

Мыхакын дамагъбы итЦумаъа, галедын писин эва къешще ва мыкЛаалике гидгъылийн силийн ыкЛар акІанаъан. Мыхакын югда ишыгъ къаджийс кумаг гъаъа ва сабара улени ыкЛарбышыс ман хайырыка вод. МыкЛаалике вухъайни, хъушбы гааIни косее, астмананкъаІ ва йикГ` гуджнада ыІхийханкъаІ ман хайырыка вод.

Манче хъаІркыыІнна инсан саакитяъана, манкъуни джанас рыІгъ гъеле. Манче маІъда итЦумаъа, одхъунийн кар югда эрмишаъа, мыкЛада ыхъайн ичЦалат, кЫлкIам, кЛутЦунаар юг хъаъа. Далагъысий маткайис хайырыка вод. Мыхакыке гъалляяъанкъаІ, гъаІлвааІкъаІнанкъаІ, водянкIананкъаІ истифаада гъаъа.

Мыхакыке геед истифаада гъаъий кЛутЦунааршысий ичЦалатыс зияныка вод.

Үүхааар ўшиын геледжсах өд

Соколёнок

Лачын

6/2017
ноябрь - декабрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель

Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г. выданный
управлением Роскомнадзора по Республике
Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:

Т. Зургалова (**отв. секретарь**)
В. Гамзаев (**редактор**)
Ш. Бабаева
А. Исмаилов (**зам. гл. редактора**)
Н. Исаев
А. Дадашев
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера З. Даганов
Оформление обложки А. Качаев

Формат 60x84 1/8.
Уч. изд. л. 3,28.
Уч. печ. лист 3,19.
Бумага офсетная.

Дата выхода в свет 28.11.2017г.
Тираж 234 экз.
Заказ № 128.

Типография:

ООО «Издательство «Лотос».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367025, РД, г. Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная